

Digitale lesbrief oorlogsmonument Harddraverslaan

Handleiding voor de docent

Wat en voor wie?

Deze lesbrief is een initiatief van het 5 Mei Comité Alkmaar in samenwerking met het Regionaal Archief. De lesbrief is bestemd voor de groepen 6, 7 en 8 van de Alkmaarse basisscholen. Het materiaal bestaat uit een interactieve pdf en een docentenhandleiding met tips en achtergrondinformatie. Centraal staat het verhaal van het oorlogsmonument aan de Harddraverslaan in de Alkmaarder Hout.

Fusillade op 17 november 1944

Bij het monument 'de Stedemaagd' vindt elk jaar op 4 mei de officiële Alkmaarse herdenking plaats van de slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog. In 2014 is het een buitengewoon herdenkingsjaar. Want op 17 november is het precies 70 jaar geleden dat op deze plek vijf Nederlandse verzetsstrijders door de Duitse bezetters werden gefusilleerd.

Geschiedenis vind je om de hoek

Kinderen die nu opgroeien hebben lang niet allemaal opa's en oma's die nog uit eigen ervaring over de oorlog kunnen vertellen. De Tweede Wereldoorlog is voor hen al ver weg in de tijd. Toch vinden we het in Nederland met z'n allen belangrijk dat we de gebeurtenissen van toen blijven gedenken en de verhalen over de oorlog doorgeven aan volgende generaties. Verhalen uit de eigen stad of buurt brengen voor kinderen de geschiedenis dichtbij en lenen zich goed om een brug te slaan naar de 'grote' geschiedenis: soms vind je het verleden letterlijk om de hoek.

Leerdoel

In het verhaal van het monument aan de Harddraverslaan komen verschillende aspecten van de geschiedenis van de oorlog en de Duitse bezetting samen. Aan het einde van de les:

- kunnen de leerlingen de data 4 en 5 mei verbinden met de dodenherdenking en het vieren van de bevrijding;
- kennen de leerlingen de hoofdlijnen van het verhaal over het monument en kunnen zij de naam 'de Stedemaagd' verklaren;
- hebben de leerlingen in tekst en beeld informatie verwerkt over de geschiedenis van de bezetting en het verzet, in het bijzonder in Alkmaar.

Aansluiting bij de kerndoelen

De inhoud van de lesbrief sluit aan bij de volgende kerndoelen voor het primair onderwijs:

- Oriëntatie op jezelf en de wereld. De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van het tijdvak van de Tweede Wereldoorlog. Zij leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te maken (kerndoelen 51 en 52). De leerlingen verwerven enige kennis over en waardering voor aspecten van cultureel erfgoed (kerndoel 56).
- Nederlands: de leerlingen leren informatie te verwerken uit gesproken taal en uit informatieve en instructieve teksten (kerndoelen 1 en 4); zij verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van onbekende woorden (kerndoel 12).

De lesbrief in de klas

1. Introductie, 2. leskern, 3. verwerking

De lesbrief is in principe geschikt om in de klas te presenteren als zelfstandige les. De interactieve pdf kunt u direct op het digibord zetten. De basis is een foto van het monument aan de Harddraverslaan. Hierin zijn elementen interactief gemaakt en gemarkeerd met een button. Daarmee klikt u - of klikken uw leerlingen - verder naar korte verdiepende teksten, historische foto's en filmpjes over thema's die verbonden zijn met de geschiedenis van het monument.

1. Introductie

Hebben de leerlingen in uw groep nog niet eerder kennis gemaakt met het tijdvak van de Tweede Wereldoorlog, dan kunt u als introductie de digitale vensterplaat op het digibord zetten die hoort bij het venster Tweede Wereldoorlog in de Canon van Nederland:
<http://www.entoen.nu/tweedewereldoorlog/beelden-geluid/vensterplaat-de-tweede-wereldoorlog>.
De vensterplaat biedt in korte, begrijpelijke teksten uitleg over kernelementen uit de geschiedenis van de oorlogsjaren en de Duitse bezetting van ons land.

De plaat kan dienen als vertrekpunt van uw eigen verhaal over de oorlog, of de leerlingen kunnen de plaat zelfstandig of in groepjes ontdekken. Bij de vensterplaat hoort een handleiding voor de leerkracht die u als pdf kunt downloaden: http://www.entoen.nu/doc/Handleidingen_Vensterplaten/Handleiding_De_Tweede_Wereldoorlog.pdf

Groep 6-7

Kinder tv-programma Het Klokhuis maakte bij het canonvenster een speciale aflevering over de Tweede Wereldoorlog: <http://www.entoen.nu/tweedewereldoorlog/beeld-en-geluid/klokhuis-de-tweede-wereldoorlog#beeld>. De invalshoek is het nog altijd doorgaande werk van de Explosieven Opruimings Dienst. Korter - en beter aansluitend bij de inhoud van de lesbrief - is de canonclip [http://www.entoen.nu/tweedewereldoorlog/beeld-en-geluid/canonclip-de-tweede-wereldoorlog-\(groep-5-en-6\)#beeld](http://www.entoen.nu/tweedewereldoorlog/beeld-en-geluid/canonclip-de-tweede-wereldoorlog-(groep-5-en-6)#beeld). Hierin komen kinderen van nu aan het woord over het herdenken van de slachtoffers van het oorlogsgeweld. De clip is gemaakt voor groep 5 en 6, maar ook geschikt voor de hogere groepen.

Groep 7-8

Specifiek over het verzet tegen de Duitsers gaat een goede en informatieve tekst op de website van het Verzetsmuseum. U kunt deze tekst vanaf het digibord lezen met de groepen 7 en 8: http://www.verzetsmuseum.org/museum/nl/kinderen/over-de-oorlog/verzet/verzet-1940_1945

2. Leskern

Achtergrond van de executie van de vijf verzetsstrijders.

De fusillade aan de Harddraverslaan werd uitgevoerd door leden van de Sicherheitsdienst (SD) en de Sicherheits Polizei (Sipo), de politieke recherche en inlichtingsdienst van het nazibewind. Onder de taken van de SD vielen zaken als de beveiliging van de nazileiding, het verzamelen van informatie, het voorkomen van sabotage, het oprollen van verzetsgroepen en de werving van informanten en infiltranten. Ook de opsporing van onderduikers viel onder hun verantwoordelijkheid.

De vijf slachtoffers waren in de weken voor de fusillade bij diverse gelegenheden gearresteerd en opgesloten in het beruchte detentiecentrum van de SD

in Amsterdam, het Huis van Bewaring aan de Weteringschans. Van daaruit werden zij op 17 november 1944 rechtstreeks overgebracht naar de executieplaats in Alkmaar. De fusillade was een vergelding voor de liquidatie in Alkmaar op 10 november van de Nederlandse Landwachter J.H. Meijer, door leden van de Alkmaarse Raad van Verzet. De vijf gefusilleerden waren zogeheten 'Todeskandidaten': arrestanten die in reserve werden gehouden om gefusilleerd te worden, als represaille voor aanslagen op Duitsers of hun Nederlandse helpers.

Het laatste halve oorlogsjaar

Het is wrang om te bedenken dat in september en oktober 1944 Limburg, Brabant en een deel van Zeeland al waren bevrijd door de Amerikanen en Canadezen. De geallieerde opmars naar het noorden strandde een aantal maanden door de mislukte luchtlanding bij Arnhem. Desondanks was het steeds duidelijker dat Hitler-Duitsland de oorlog ging verliezen. Op bevel van de Nederlandse regering in Londen staakte vanaf september het Nederlandse spoorwegpersoneel. De aanvoer van grondstoffen en voedsel kwam vrijwel tot stilstand. Het openbare leven raakte steeds verder ontregeld. Het aantal aanslagen en gewapende verzetsacties nam in die laatste oorlogsmaanden sterk toe. In het zicht van de nederlaag traden de Duitsers steeds meedogenlozer op. Het westen van Nederland had toen nog de maandenlange Hongerwinter (vanaf december 1944 tot de bevrijding op 5 mei 1945) voor de boeg.

De Stedemaagd

Het beeld 'de Stedemaagd' is in 1950 gemaakt door de Bergense beeldhouwster Jeanne Kouwenaar-Bijlo (1915-2000). Het initiatief voor de opdracht kwam uit een burgercomité van oud-illegale werkers. In de sokkel onder het beeld staat een gedicht van de eveneens Bergense dichter Adriaan Roland Holst (1888-1976). De Stedemaagd personifieert de stad Alkmaar die treurt om haar gevallen burgers. Het monument werd eind april 1950 onthuld door de weduwe van Frans van der Zeijden, de enige Alkmaarder onder de gefusilleerden. Het monument kwam in de plaats van een houten gedenktafel die er vanaf najaar 1945 als tijdelijk monument had gestaan. De eerste herdenking van de gevallen had overigens onder zeer grote belangstelling al vijf dagen na de bevrijding plaats, op 10 mei 1945.

3. Verwerking

Als afsluiting van de les kunt u met de leerlingen de vragen en opdrachten op het werkblad bij de vensterplaat over de Tweede Wereldoorlog maken. Te downloaden als pdf: http://www.entoen.nu/doc/Werkbladen_Vensterplaten/Werkblad_De_Tweede_Wereldoorlog.pdf

Uiteraard kunt u ook met de leerlingen het monument aan de Harddraverslaan bezoeken. De Stedemaagd is een monument dat haar verhaal niet meteen prijs geeft. De leerlingen uit groep 6 zouden een ontwerp - tekening, collage - kunnen maken voor een oorlogsmonument dat kinderen meteen begrijpen.

Met de leerlingen van groep 7 en 8 kunt u een klasgesprek voeren over oorlog en bezetting. Bijvoorbeeld over de vraag: 'zou jij in de oorlog in het verzet gaan? Waarom wel, waarom niet?' Over dat onderwerp gaan twee spannende schooltv-clips: 'Een gevaarlijke keuze', http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20091214_verzet01 (4,51 minuut) en 'Verzet en verraad. Uit handen van de Duitsers blijven', http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20091214_gewapendverzet03 (4, 51 minuut).

Verder lezen (leerkracht)

Jan van Baar en Gerrit Valk, Alkmaar 1940-1945. Kroniek van de bezettingsjaren (Schoorl 1995)

Jan van Baar en Hans Koolwijk, 'Alkmaar verdrukt. Collaboratie en verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog', Geschiedenis van Alkmaar (Zwolle 2007), 382-393.

Links:

<http://www.regiocanons.nl/noord-holland/alkmaar/venster-34>

De Canon van Alkmaar, venster Tweede Wereldoorlog.

<http://www.archiefalkmaar.nl/verdieping/thema-s/themasite-wo2>

Themasite over de Tweede Wereldoorlog en de Duitse bezetting in Alkmaar en omgeving op de website van het Regionaal Archief Alkmaar. Doorklikken naar foto's, documenten, filmmateriaal en interviews.

<http://entoen.nu/tweedewereldoorlog/mb>

Het canonvenster Tweede Wereldoorlog ('Bezetting en bevrijding') in de Canon van Nederland geeft toegang tot een grote hoeveelheid digitaal tekst- en beeldmateriaal. Van de canon-hoofdtekst zijn er versies voor verschillende niveaus, o.a. 'eenvoudig' (<http://entoen.nu/tweedewereldoorlog/b1>); voor leerkrachten primair onderwijs (<http://entoen.nu/tweedewereldoorlog/po-docent>), en voor leerlingen van de groepen 5/ 6 en 7/8 (<http://entoen.nu/tweedewereldoorlog/po>)

Op de website is ook de digitale vensterplaat Tweede Wereldoorlog te vinden: <http://entoen.nu/vensterplaat-tweede-wereldoorlog>

<http://www.verzetsmuseum.org/museum/nl/kinderen/over-de-oorlog/voorkant>

Het Verzetsmuseum in Amsterdam biedt op zijn website veel informatie over de Tweede Wereldoorlog, toegesneden op het onderwijs en op kinderen. Onder meer in vijftien overzichtelijke thema's met titels als 'klein verzet', 'onderduikhulp', 'gewapend verzet' en 'Bevrijding'. Voor kinderen zijn deze thema's ook zelfstandig te lezen en te onderzoeken.

<http://www.lesmateriaaloorlogenvrede.nl/>

Overzicht op de website van het Nationale 4 en 5 mei Comité van lesmateriaal over oorlog en vrede, voor primair en voortgezet onderwijs.

<http://www.5meialkmaar>

De website van het 5 Mei Comité Alkmaar, met onder meer informatie over het programma van het bevrijdingsfestival. Volg het Comité ook via Twitter en Facebook: @5MeiAlkmaar en 5MeiFestivalAlkmaar

Deze lesbrief is mede mogelijk gemaakt door bijdragen van de gemeente en het Regionaal Archief Alkmaar.

